

*Верлан-Кульшенко О. О.,
зав. курсом права кафедри патологічної анатомії,
судової медицини та правознавства
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова*

ПРОБЛЕМА БРОДЯЖНИЦТВА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація. У роботі аналізується наповнення правовим сенсом терміну «бродяжництво» в українському законодавстві у порівнянні з Європейською конвенцією по захисту прав людини і основних свобод, визначення міри забезпечення юридичної відповідальності за бродяження у вітчизняній правовій системі і системі права окремих країн Європи, визначення шляхів вирішення даної проблеми на сучасному етапі.

Ключові слова: бродяжництво, правопорядок, бомж, Європейська конвенція про захист прав і основних свобод

Постановка проблеми. В Україні, яка переживає в даний час глибокі трансформаційні процеси та наслідки здійснення ринкових реформ, дедалі чіткішим стає процес розшарування суспільства, негативним проявом якого є асоціалізація окремих груп населення, зростання масштабів бродяжництва і безпритульності, жебрацтва серед дорослих та дітей, проявів соціального сирітства, бездоглядності дітей та підлітків, збільшення кількості алко- та наркозалежних людей — соціальні чинники, ігнорувати які надзвичайно небезпечно.

Головними причинами виникнення та поширення бідності є низький рівень зайнятості населення, а також оплати праці та пенсійного забезпечення, зростання рівня безробіття, відсутність належної системи страхування життєвих ризиків та низький рівень і неадекватність адресної соціальної допомоги.

Безпритульні діти і дорослі займаються дрібним злочинством, долучаються до вживання спиртних напоїв, наркотичних і токсичних речовин, проституції, здійснюють протиправні дії. Разом з тим, вони, в основному, через неможливість на достатньому рівні забезпечити належні умови життя і охорони здоров'я, стають носіями суспільно небезпечних хвороб,

таких як туберкульоз, венеричні хвороби, СНІД.

Звісно, все це вимагає від держави створення цілого комплексу заходів правового, медичного, соціально-педагогічного характеру та розробки наукових підходів до профілактики бродяжництва і контролю осіб, схильних до даного виду асоціальної поведінки.

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Проблема бродяжництва розглядається сучасними авторами (Ю. М. Антонян, Т. С. Барило, М. М. Биргеу, Ф. Г. Бурчак, І. М. Даньшина, О. М. Джужа, А. І. Долгова, В. П. Ємельянов, О. М. Костенко, В. М. Кудрявцев, Н. Ф. Кузнецова, П. С. Матишевський, Г. М. Мінковський, С. С. Яценко) перш за все стосовно молодіжного середовища. При цьому самі терміни «бродяжництво», «безпритульність» і «бездоглядність» часто виступають як тотожні і, більше того в нерозривному зв'язку один з одним (А. В. Глаголева). Подібний підхід абсолютно виправданий при вивченні соціальних та соціально-педагогічних аспектів даних явищ. Однак, якщо говорити про специфічну правову сторону, власне «бродяжництво» виступає в даному випадку родовим поняттям. У цьому сенсі безпритульність і бездоглядність можна розглядати як соціальні чинники, що провокують бродяжництво і в той же час виступають в якості одних з можливих його наслідків. Зовсім не випадково бродяжництво є актуальною проблемою і об'єктом соціально-педагогічних досліджень у багатьох країнах Західної Європи і в США, де значною мірою відсутні або мінімізовані його соціальні та економічні причини, актуальні для сучасної України.

Тому **метою** нашого дослідження є аналіз наповнення правовим змістом поняття «бродяжництво» в українському законодавстві

порівняно з тлумаченням Європейської конвенції із захисту прав людини та основних свобод, визначення ступеню забезпечення юридичної відповідальності за бродяжництво у вітчизняній правовій системі та системі права окремих країн Європи, виділення шляхів вирішення даної проблеми на сучасному етапі.

Викладення основного матеріалу. Бродяжництво — це самостійний юридичний термін, який, проте, має в українській мові, дещо інше значення, ніж відповідні йому вирази (*vagabondage*, *Landstreicherei*) у Західній Європі.

У Німеччині, наприклад, бродяжництвом визнається безцільний, що обернувся на звичку, перехід з одного місця в інше, при відсутності засобів до життя і небажання їх заробляти власною працею.

У Франції відмінні риси бродяжництва — відсутність певного місця проживання, засобів існування і заняття, що дає можливість здобути гроші. За цих умов бродяжництво розглядається як проступок, що підлягає покаранню. Мотивується це, звичайно, тим, що люди без житла і роботи (*gens sans aveu* — як висловлюється французьке законодавство), існуючи на рахунок решти населення і нічим не пов'язані, являють собою дуже небезпечний соціальний елемент, який становить, як вказує кримінальна статистика, найбільший відсоток всякого роду злочинців. Українське суспільство визнає бродягами осіб, які, або не мають визначеного місця проживання, або постійно переїжджають з місця на місце без певної причини і без постійних засобів до існування [1].

Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод в статтях 5 п. 1 (е) вказує на бродяжництво як різновид, асоціальної поведінки, який може тягнути за собою примусове обмеження свободи за умови, що даний випадок бродяжництва становить пряму загрозу суспільним інтересам, містить факт поширення інфекційних хвороб [2]. Відповідно, в інших випадках, бродяжництво законодавчо не переслідується.

Проте, сам спосіб життя даної групи населення передбачає, що бродяги ведуть з метою забезпечення власних потреб антисуспільний спосіб життя, зокрема, найбільше схильні до алкоголізму та наркоманії, вдаються до крадіжок, жебракування, проституції.

Боротьба з бродяжництвом вимагає від кожної держави вироблення власного законодавства, яке б, з одного боку, не забороняло право людини не мати певного житла і вільно пересуватися по країні, а з іншого, чітко регламентувало неможливість проявів жебракування і бродяжництва, як антисоціальних.

Складність даного питання, його неоднозначність яскраво демонструє рішення Європейського суду по правам людини від 18.06.1971 р. по справі Де Вильде (*De Wilde*), Оомс (*Ooms*) и Версип (*Versyp*) проти Бельгії, де вказано, що хоча бродяжництво і є антисуспільним проявом, разом з тим, примусово утримувати осіб, схильних до бродяжництва, якщо вони не створюють небезпеки відповідно до статті 5 Конвенції про захист прав людини заборонено [3]. А за кожний окремий злочин, вчинений бродягою, відповідальність настає на загальних підставах.

Разом з тим, масове поширення бродяжництва в даний час в ряді країн Європи примушує їх змінювати законодавство, робити його більш жорстким. Зокрема, в Угорщині в 2011 році набув чинності новий закон, за яким відсутність постійного місця проживання карається штрафом у розмірі приблизно 600 доларів США або тюремним ув'язненням. Члени парламенту від правлячої партії консерваторів запропонували правове регулювання, мотивуючи його необхідність тим, що Будапешт не може більше справлятися з великою кількістю бомжів на вулицях. Оскільки, за деякими даними, лише в столиці країни до 10 тисяч осіб не мають даху над головою.

Крім того, в Угорщині була прийнята поправка до кодексу про місцеве самоврядування, яка передбачає, що особи, які ночують на вулиці, на перший раз після затримання відбудуться попередженням. При повторному затриманні вони можуть бути поміщені під варту або оштрафовані [4].

Не менш жорсткі системи правових норм стосовно бродяжництва мають Німеччина, Великобританія, Франція.

Що стосується України, то питання бродяжництва набуло у нас діаметрального бачення.

Зокрема, до 1992 року діяла стаття 214 Кримінального кодексу України 1960 року, якою бродяжництво визначалось як злочин.

Однак, Законом України «Про внесення доповнень і змін до Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу Української РСР і Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення» № 2547-ХІІ від 07.07.1992 р. дану статтю було виключено. Як наслідок, починаючи з 1992 року, у чинному законодавстві нашої держави відсутнє нормативне визначення бродяжництва і відповідальності за нього.

Підстави для притягнення до відповідальності особи за бродяжництво містились в абзаці 8 пункту 5 частини 1 Закону України «Про міліцію» № 565-ХІІ від 20.12.1990 р., де було зазначено, що міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, яких заплідозрено у занятті бродяжництвом, — на строк до 30 діб за вмотивованим рішенням суду. А в п. 11 ч. 1 цього ж Закону зазначалось, що міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право проводити фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у вчиненні злочину або за бродяжництво, взяті під варту, звинувачуються у вчиненні злочину, а також осіб, підданих адміністративному арешту.

Обидва вищевказані положення Закону № 565-ХІІ визнані неконституційними на підставі Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» № 17-рп/2010 від 29.06.2010 р. (справа № 1-25/2010 року). При цьому, Конституційний Суд України, визнаючи ці положення Закону № 565-ХІІ неконституційними, виходив з того, що бродяжництво на сьогодні не визнається правопорушенням в Україні, а також з того, що чинним законодавством України не передбачено обмеження права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання людини через підозру у занятті бродяжництвом. Таким чином, остання можливість притягнути особу за заняття бродяжництвом на даний час є неможливою [5].

Висновки. Таким чином, обираючи для себе орієнтир на євроінтеграцію, наша держава

повинна переглянути дане законодавче положення, щоб у майбутньому не стати територією для еміграції бродяг. Не говорячи вже про те, що неврегульованість даного питання створює безкарність бродяжництва в Україні, яке набуло суттєвих розмірів. Адже лише за офіційною статистикою бродяжництвом займаються 129 тисяч неповнолітніх та близько 300 тисяч дорослих мешканців нашої країни [6].

Література:

1. <http://leksika.com.ua/legal/>
2. <http://www.echr.ru/documents/doc/220/220-002.htm#504>
3. <http://www.echr.coe.int/echr/>
4. <http://politforums.com.ua>
5. <http://www.wz.lviv.ua/articles/30239>

Верлан-Кульшенко Е. А. Проблема бродяжництва на Україні в контексте сучасного європейського законодавства

Анотація. В роботі аналізується наповнення правовим змістом терміна «бродяжництво» в українському законодавстві в порівнянні з Європейською конвенцією по захисті прав людини та основних свобод, визначення ступеня забезпечення юридичної відповідальності за бродяжництво в національній правовій системі та системі права окремих країн Європи, визначення шляхів рішення даної проблеми на сучасному етапі.

Ключевые слова: бродяжничество, правопорядок, бомж, Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод.

Verlan-Kulshenko E. Problem of vagrancy in Ukraine in the context of the modern European legislation

Summary. Discusses the meaning of the term «head filling vagrancy» in Ukrainian legislation in comparison with the European Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms, the definition of the level of legal responsibility for vagrancy in the domestic legal system and the law of individual countries in Europe, finding ways to solve the problem on the modern process.

Keywords: vagrancy, legal order, homeless person, the European Convention for the protection of human rights and basic freedoms.